

prestijini simgelediği düşünülebilir. Bugünkü otomasyon çağında anlaşılması kolay olan bir davranış.

- (1) Ördek bazı kopyalarda hatalı olarak ayakta çizilmiştir.
- (2) Resimde s uzantısı gövdeden taşmaması için sola doğru çizilmiştir. Aşında uzantı dirsek mili üzerinde ve gövde içinde sağa doğrudur. Ressam köleyi 90° sola dönmüş şekilde çizmiştir.

KAYNAKLAR:

- (1) E. Wiedemann, F. Hauser: "Über Schalen, die beim Aderlass verwendet werden, und Waschgefäße nach Gazari", Archiv für Geschichte der Medizin (Leipzig) 11, 1918, s. 22-43.
- (2) Donald R. Hill: "The Book of Knowledge of Ingenious Mechanical Devices", Reidel, 1974.

NOT :

Al Gazari'nin İstanbul Topkapı Sarayında bulunan nüshalarındaki minyatür ve çizimler üzerindeki işaretler şifrelidir. Kitabın son sayfasında bu şifreyi açıklayan bir anahtar bulunmaktadır (Bak. Şekil 3). Buna göre al Gazari kitaptaki düzenleri anlatırken $3 \times 5 = 21$ adet arap harfi kullanmıştır. Bu 21 arap harfinin her birine iki işaret karşı düşürülmüştür, sadece "kef" bir işaretle temsil edilmektedir. Al Gazari'nin bu yöntemi neden benimsemiş olduğu bilinmemektedir, ancak orta-çağda yaygın gizli simya (alşimi) ilminden esinlenmiş olduğu düşünülebilir. Anlatılan her düzenin bir esas çizimi vardır. Bu düzenin temel çizimleri "abced" hesabı ile 1'den 50'ye kadar numaralanmıştır. Tablo'da kitapta kullanılan arap harflerini, bu harflerin okunuşunu, düzenleri anlatırken bizim kullandığımız latin harflerini, abced hesabına ilişkin sayıları ve eski kopyalarda kullanılmış ancak sonralan terk edilmiş şifreleri bir arada görmekteyiz.

ÇOCUK VE BOŞ ZAMAN UĞRAŞILARI

Dr. Mahmut TEZCAN
A. Ü. Eğitim Fakültesi,
Sosyoloji Asistanı

Bu yazımızda, çocuğun boş zaman ve oyun kavramının niteliklerini, oyunun yararlarını ve oyun konusunda çocuğa sağlanması gereken olanakları belirtmeye çalışacağız.

I. Çocuk ve Oyun Kavramları

a) Çocuk

Gelişim Psikolojisine göre çocukluk dönemi, biyo-psikolojik olarak, çocuğun doğumundan, ergenlik dönemine kadarki devredir. Bu devre genellikle 12 yaşın sonuna kadar sürmektedir.

b) Oyun Kavramı

Çocuğun bu dönemdeki boş zaman uğraşlarından bahsederken, "Oyun" kavramından söz etmek gerekir. İlkokula kadarki sürede çocuğun boş zamanı tamamen oyunla geçen zamandır. İlkokula devam eden çocuğun boş zamanı ise, onun okul saatleri dışında kalan, ders çalışma saatleri dışında ve uyumak, yemek yemek gibi zaruri ihtiyaçları için harcadığı zaman dışında kalan zamandır.

O halde oyun, çocukluk döneminin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Nedir oyun? Çeşitli düşünürler, oyunu çeşitli biçimlerde

tanımlamışlardır. Örneğin John Dewey, "Kendilerinin dışında herhangi bir sonuç elde etmeye yönelmeden yerine getirilen bilinçsiz eylemlerdir" der. Huizinga, "Oyun, muayyen zaman ve mekân hudutları içinde isteyerek ve bağlayıcı kurallara uyarak yapılan faaliyetler ve meşguliyetlerdir" diyor. Gulick, "Yapılması istenilenin yapılmasıdır"; Patrick, "Özgürce ve kendiliğin-

den yapılan iç ve dış bir zorlama altında yapılmayan beşerî faaliyetlerdir" demektir. Tanımlardan oyunun ne olduğu anlaşılacaktır. Çeşitli düşünürler oyunun niteliğini de belirtmişlerdir. Yâni, insanları niçin oyuna başvururlar sorusunu değişik biçimlerde yorumlamışlardır. Kimileri oyunu, insanlarda yaşamak için gerekli olmayan enerjilerini, yâni artık enerjilerini dışarı atma yolu (Spencer, Schiller); kimileri ise, yaşamın daha sonraki dönemlerine, yâni, ilerki yaşama hazırlık olarak nitelemekte (Groos); kimileri içgüdüsel, tepî ve dürtülere dayanan bir faaliyet olarak (James, Mc Dougall); kimileri de, insanın kendini ifade etmesi olarak niteliyorlar. En fazla kabul gören de bu sonuncusudur. (Mitchell, Mason). Kendini ifade, ilerki yıllarda, toplumsal bakımdan kabullenilir bir faaliyet biçimiyle yerine getirilmeye çalışılır. Bunların hepsi de eleştirilmiş olmakla birlikte, oyunun niteliklerini belirtmek bakımından bir gerçekliği ifade etmektedirler. Yukarıda belirttiğimiz kuramların her birinin, oyunun açıklanması bakımından bir katkısı olmuştur.

Oyunlar çeşitli biçimlerde sınıflandırılabilir. Örneğin:

- Hoş vakit geçiren oyunlar (Şans oyunları, eğlenceler gibi),
  - Bedensel gelişimi sağlayan oyunlar,
  - Zihinsel gelişimi sağlayan oyunlar.
- Ayrıca, katılanların sayısına göre bireysel veya grupsal olarak da tasnif edilebilirler.

II. Oyunun Ne Gibi Yararları Vardır?

Oyun tamamen boşa geçirilen bir faaliyet değil, aksine, kişiliğe çeşitli yararlar sağlayan bir araçtır. Psikolojik veya toplumsal olarak belirlenen bu yararlardan birkaçını şu noktalar etrafında toplayabiliriz:

- Çocuk oyunla *kişilik kazanır*.
- Harekâtî faaliyetlerle oyun, çocuğun *bedensel gelişiminde* önemli bir rol oynar.
- Çocuklar müşterek oyunlarla, yalnız vücut sağlamlığı ve çeviklik kazanmayıp, aynı zamanda cesaret, çabuk karar verme, arkadaşına yardım etme, hoşgörülü olma, yenilgilerde kızmama, kendine hâkim olma, kin gütmeme gibi *iyi karakter nitelikleri* elde ederler.
- Oyunlar yoluyla ruh sağlığı bakımından, *sağlıklı ve dengeli bir kişilik* yaratılır. Çocukluğunda hobi alışkanlıkları edinen, oyun oynayan, kitap okuyan, arkadaşlık ilişkileri kuran bir kimse, ilerki yaşamında da bu alışkanlıklarını sürdürerek dinlenmek olanağını elde

- eder. Ayrıca boş zamanını zararlı ve olumsuz olarak değerlendirmekten kurtulur.
- Çocuk, öğrenme sürecine oyunla başlar*. Çünkü birçok ana okulları ve ilkokullarda oyun, eğitimin bir aracı olarak kullanılır. Oyun, organize edildiği ölçüde eğitici olabilir.
- Sanat sevgisi ve sanat zevki, çocuğa oyunla aşılanır*.
- Çocuğun kendi seçtiği oyunlar ve bu oyunlarda aldığı rol, onun *kişilik özelliklerini açığa vurmakta* bize yardımcı olabilir. Örneğin oyunda arkadaşlarına sürekli olarak emir veren, hâkim olan, oyunu yöneten bir çocuğun liderlik niteliği olan bir kişiliğe sahip olduğunu kolayca gözleyebiliriz.
- Çocuk oyunla *toplumsallaşır*. Oyunla topluma intibak etmeye başlar.
- Çocuk, oyunun disiplini gereği oyun kurallarına uyar. Böylece giderek, *toplumun kurallarına uymak alışkanlığı* elde eder.
- Çocuk, *rekabet etmek* alışkanlığını oyunla eder.

Oyunun bu kadar çok yararları olmasına rağmen onun, başlıbaşına bir amaç olarak kabul lenilmemesinin de gözönünde tutulması gerekir.

III. Oyun Konusunda Çocuğa Ne Gibi Olanaklar Sağlanmalıdır?

Ülkemizde çocuğa oyun bakımından sağlanan olanaklar son derece sınırlı ve yetersizdir. Bu sınırlılık, hem kırsal kesim ve hem de kentsel kesim için söz konusudur.

Kentsel kesimde, nüfus artışı ve kentleşme sürecinin hızlanması nedeniyle ikilî ve üçlü öğretimle çocuğun boş zamanı daha da artmaktadır. Bu durumda çocuk, sokağa düşmektedir. Sağlığına zararlı ve her türlü tehlikeler içinde sokakta oyun oynamaktadır. Hatta, sokakta ana-babanın denetleme ve ilgilenme olanağı kalmadığı için çocuk, zararlı eylemlere kolayca girişebilmekte, suçluluğa yönelebilmekte, uyuşturucu madde kullanma alışkanlığı, sapma niteliğinde davranışlar, içki - kumar gibi kötü alışkanlıklar edinebilmektedir.

Ana - babaların, konunun önemi hakkında, örneğin günümüzde önem kazanan kitle iletişim araçlarıyla (TV, radyo gibi) kaydırılması yararlı olabilir. Ana - babalar, genellikle çocuğun ders çalışmasını isterler. Oyuna hiç önem vermezler. Bu, yanlış bir tutumdur. Oyunun gerçek yararlarının bilinmesi, ana - babaların eğitilmesi yoluyla sağlanır. Çocuğu ev içinde oyuncaklar ve çeşitli araçlarla oyuna alıştırmak ve hobi alışkanlıkları geliştirmek ana - babaların görevi olmalıdır. Fakat burada dikkat edilmesi

gereken husus, ana - babaların, çocukların ilgilerini keşfedip ona göre, çocuğun ilgilerine uygun oyun ve uğraşı alanlarına yönelmeleri gerektiğidir. Oyuncaklar ve yöneltilecek oyun türleri, aynı zamanda, çocuğun psikolojisine uygun olarak seçilmelidir. Hiçbir zaman baskı ve zorlama yoluyla çocuğu, ilgisi dışındaki faaliyetlere yöneltmemelidir. Aksi takdirde çocuk, ruhsal bunalımlar ve gerginlikler içerisine girebilir.

Çocuğa kendi evi dışında, açık havada oyun olanaklarının sağlanması bakımından "Çocuk Oyun Alanları"nın inşası, ilk akla gelenlerden birisidir. Belediye örgütlerinin görevleri arasında sayılan bu tesisler, çocukların bedensel gelişimine yardımcı olur, yaratıcılık gücünü artırır, muhayyilesini genişletir, arkadaşlık ve birlik duygusunu kazandırır. Fakat, en büyük kentlerimizde dahi, çocuk oyun alanları, ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Mevcut çocuk bahçelerinin hiçbirisi, modern anlamda bir çocuk oyun yeri özelliğinde değildir. Mevcut tesisler, basit ve çok bilinen oyun âletlerini içermektedir. Bunların sayıca ve araç gereçler bakımından artırılması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Çocuklara oyun olanakları sağlayan kuruluşlardan en önemlileri, yuva ve ana okullarıdır. Yuvalar, oyuna daha fazla yer verirler. Ana okullarında ise hem oyun, hem de eğitime yer verilir. Ana okullarının amaçları,

1. Çocukları temel eğitime hazırlamak,
2. Onların bedensel, zihinsel ve duygusal gelişmelerini sağlamak,
3. Çocuğun kültüre intibakını sağlamak,
4. İyi alışkanlıklar ve günlük yaşam alışkanlıkları edinmesine yardımcı olmaktır.

Ana okulları ve yuvalar, her çeşit âletler, araçlar ve oyuncaklarla donatılmıştır. Böylece çocuklar, bunlarla toplu veya bireysel olarak oynamak, meşgul olmak olanağı bulur.

Bu kuruluşlar, özellikle çalışan kadınlar için yararlıdır. Ayrıca, birçok annelerin, çocuğun özelliği, çocuk ruh bilimi ve çocuk eğitimi

alanında yeterli bilgi, görüş ve becerilerinin bulunmayışı bir gerçektir. Bundan başka, öğrenim düzeyi düşük annelerin çocuk üzerindeki etkilerinin çocuğun zihinsel gelişmesi bakımından yeterli olmayışı, ana okulu ve yuva sorununun önem kazanmasına yol açmıştır. Ülkemizde bu gibi hizmetleri, daha çok özel kuruluşlar sağlamaktadır. 1973 yılında 7 resmî ana okuluna karşılık 122 adet özel ana okulu vardı. Halbuki düşük gelirli aile çocukları için ücretsiz olarak yararlanılacak resmî olanların sayısını arttırmak ve yaygınlaştırmak ülkemiz bakımından zorunluluk arz etmektedir. Ayrıca bu kuruluşlarda etkin bir program düzenlenmesi, araç-gereçlerin yeterli duruma getirilmesi ve özellikle uzman personelin yetiştirilmesi, yine ülkemiz bakımından dikkat edilmesi gereken hususlardır.

Gençlik ve Spor Bakanlığı, gençler için "Gençlik Kültür Merkezleri" açmış ve bunları yaygınlaştırmaya başlamıştır. Aynı biçimde, sokağa dökülen, gelişigüzel ve rastlantısal olarak yararsız bir biçimde vaktini geçiren ve oynayacak yer bulamayan 12 yaşına kadar olan çocuklar için de "Çocuk merkezleri"nin kurulmasını sağlayabilir. Gelişmiş ülkelerde bu gibi çocuk kulüplerinin sayısı oldukça fazladır.

Kültürümüz, çok zengin oyun örnekleriyle doludur. Fakat bunları yaşatmak, geliştirmek için çeşitli kuruluşlarca (resmî veya özel) yoğun bir örgütlemeye ihtiyaç vardır. Böyle bir örgütlenme, çocuğa, yaşına, ilgisine, yeteneklerine uygun olarak spor, müzik, resim, kitap okuma, el işleri gibi uğraşları kazandırmalıdır. Buralarda oyunlar, eğitici bir düzeye getirilir. Çocuk örgütlerinin yaygınlaştırılması ve artırılması, ülkemiz yönünden bugün için bir zarurettir. Dernek v.s. gibi gönüllü kuruluşların bu alanda teşviki de yararlı olabilir. Unutmamak gerekir ki geleceğin sağlıklı kişileri, ancak onlara çok erken yaşlarda hizmet götürmekle yaratılabilir.

• *Uygarlık, güler yüzlü ve iyilik seven davranmasını öğreten yavaş bir öğretim sürecinden başka bir şey değildir.*

• *Şiir canlı gerçeğe tarihten daha yakındır.*

PLATO

• *Sanat, bütün insanî bilgi, düşünce, tutku, duygu ve dilin bahar çiçeği ve güzel kokusudur.*

COLERDIDGE